

Kansallinen lapsistrategia Suomeen

Muistio 28.11.2017

Esa Iivonen, MLL ja Kirsi Pollari, LSKL

Muistiossa esitetään Suomeen laadittavaksi perus- ja ihmisoikeusperustainen lapsistrategia. Strategia ohjaisi valtionhallinnon lisäksi myös kuntien ja maakuntien strategiatyötä. Strategialla olisi myös laajempi rooli yhteiskunnan eri toimijoiden sitouttamisessa lasten oikeuksien edistämiseen.

Lapsen oikeuksien sopimus lasten hyvinvoinnin edistämisen ja turvaamisen välineenä

YK:n lapsen oikeuksien sopimus muodostaa kansainvälisoikeudellisen perustan lasten oikeuksien edistämiseksi ja turvaamiselle. Myös muut ihmisoikeussopimukset turvaavat lapsille tärkeitä oikeuksia. Näitä sopimuksia ovat esimerkiksi taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva YK:n sopimus, kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva YK:n sopimus, Euroopan ihmisoikeussopimus ja uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja. Vammaisten lasten kannalta tärkeässä roolissa on myös YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 4 artiklassa sopimusvaltioita edellytetään ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin sopimukseen sisältyvien oikeuksien panemiseksi täytäntöön. YK:n lapsen oikeuksien komitea on antanut vuonna 2003 yleiskommentin nro 5 lapsen oikeuksien sopimuksen yleisistä täytäntöönpanotoimista. Myös muut komitean antamat yleiskommentit ovat tärkeitä lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanossa.

Muistio on laadittu lähtökohtana YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa nro 5 annetut suuntaviivat, erityisesti yleiskommentin kohdat 26-59. Lisäksi on huomioitu komitean Suomelle antamat (2011) lapsen oikeuksien sopimuksen yleistä täytäntöönpanoa koskevat suositukset.

1) Laaditaan kansallinen lapsistrategia

Toimenpide-ehdotus

Laaditaan kansallinen lapsistrategia, joka kirjataan lainsäädäntöön. Strategia olisi ihmisoikeus- ja perusoikeusperustainen. Strategiaan kirjattaisiin julkisen vallan tavoitteet ja toimet lapsen oikeuksien sopimuksen sekä muiden lasten ja nuorten oikeuksien kannalta keskeisten ihmisoikeussopimusten ja perusoikeuksien täytäntöönpanossa. Strategialla olisi myös laajempi rooli yhteiskunnan eri toimijoiden, kuten järjestöjen, uskonnollisten yhteisöjen, yritysten ja muiden toimijoiden, sitouttamisessa lasten oikeuksien edistämiseen.

Jotta strategia kattaisi lapsuuden ja aikuisuuden nivelvaiheen ja nivelvaiheiden tärkeät kehitysympäristöt (kuten toisen asteen koulutuksen), strategia ulottuisi 0-17-vuotiaiden lasten lisäksi myös nuoriin aikuisiin, esimerkiksi alle 21- tai alle 24-vuotiaisiin. Strategia sisältäisi kuvauksen lasten ja nuorten hyvinvoinnin

nykytilasta ja haasteista sekä toimintasuunnitelman lasten ja nuorten ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien täytäntöönpanolle.

Perustelut

Suomesta puuttuu kansallinen lapsistrategia. Tämä heikentää lapsen oikeuksien sopimuksen ja muiden lapsille ja nuorille tärkeiden ihmisoikeussopimusten sekä perusoikeuksien täytäntöönpanoa. Lapsen oikeuksien komitea on suositellut Suomelle strategian laatimista.

Lapsen oikeuksien komitea katsoo, että lapsen oikeuksien sopimuksen tehokas täytäntöönpano edellyttää selkeää, eri alat ylittävää koordinointia, jotta lasten oikeudet voidaan tunnistaa ja toteuttaa koko hallituksen piirissä, ja koordinointia sekä hallinnon eri tasojen, että hallituksen ja kansalaisyhteiskunnan välillä, johon erityisesti kuuluvat myös lapset ja nuoret itse.

Lapsen oikeuksien komitea toteaa, että jotta koko hallitus ja kaikki sen tasot edistäisivät ja kunnioittaisivat lapsen oikeuksia, hallituksen on toimittava yleissopimukseen perustuvan yhdistävän, kattavan ja oikeusperustaisen kansallisen strategian pohjalta. Jotta strategia olisi vaikuttava, se on hyväksyttävä hallinnon ylimmällä tasolla. Samoin se on liitettävä kansalliseen kehityssuunnitteluun ja sisällytettävä kansalliseen budjetointiin.

Komitea kehottaa Suomelle antamissa suosituksissa (2011) sopimusvaltiota varmistamaan, että se toteuttaa toimet, joilla luodaan tehokas järjestelmä lapsen oikeuksia koskevien toimintapolitiikkojen koordinoimiseksi kaikkien asianomaisten toimielinten ja laitosten välillä kaikilla tasoilla. Näissä toimissa sopimusvaltiota kehoitetaan varmistamaan, että tälle järjestelmälle annetaan tarvittavat henkilöstö- ja taloudelliset sekä tekniset resurssit kattavien, johdonmukaisten ja yhdenmukaisten lapsen oikeuksia koskevien toimintapolitiikkojen täytäntöön panemiseksi kansallisesti, alueellisesti ja kunnallisesti. Komitea suosittelee, että Suomi kehittää kattavan toimintapolitiikan ja toimintasuunnitelman lapsen oikeuksien täysimittaiseksi täytäntöön panemiseksi.

Komitea suosittelee myös, että toimintasuunnitelmaan sisällytetään erityisiä määräaikaisia ja mitattavia päämääriä ja tavoitteita, joiden avulla pystytään tehokkaasti varmistamaan, että kaikki lapset voivat nauttia kaikista oikeuksistaan, ja seuraamaan, miten tämä tavoite toteutuu. Toimintasuunnitelma olisi sidottava alakohtaisiin, kansallisiin ja kunnallisiin strategioihin ja talousarvioihin, jotta voidaan varmistaa suunnitelman täytäntöön panemiseksi tarvittavien henkilöstö- ja taloudellisten sekä teknisten resurssien asianmukainen jakaminen.

2) Lasten oikeuksien täytäntöönpanon koordinointi

Toimenpide-ehdotus

Luodaan pysyvä kansallinen koordinaatorakenne lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoon.
Koordinaatorakenne (vastuutahot ja niiden tehtävät) kuvattaisiin lapsistrategiassa.

Perustelut

Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanon koordinointi puuttuu. Myös kokonaisvaltainen suunnitelma ja kehys LOS:n täytäntöönpanemiseksi puuttuu. Valtioneuvoston sisällä ministeriöiden välinen yhteistyö lapsiasiassa on ollut heikkoa.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma -kärkihanke (LAPE-ohjelma) on vahvistanut yhteistyötä erityisesti STM:n ja OKM:n välillä. LAPE-ohjelma on kuitenkin määräaikainen (vuoteen 2019 asti). Lasten ja nuorten oikeuksien edistämiseksi ja turvaamiselle tarvitaan pysyvä koordinaatorakenne. Tämä voitaisiin kirjata lapsistrategiaan.

Lapsen oikeuksien komitea toteaa, että LOS:n täytäntöönpano edellyttää koordinoitua ministeriöiden välillä, keskushallinnon ja muiden hallintotasojen välillä, alue- ja paikallistason välillä sekä hallituksen ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Tehokkaan koordinoinnin saavuttamiseksi on olemassa monia virallisia ja epävirallisia tapoja, joihin kuuluvat esimerkiksi ministeriöiden ja virastojen väliset lapsiin keskittyvät komiteat.

Sopimusvaltioiden tulisi tarkastella hallintokoneistoaan lapsen oikeuksien sopimuksen ja erityisesti sen neljän yleisperiaatteen (syrjimättömyys, lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus elämään henkiinjäämiseen ja kehittymiseen sekä lapsen oikeus tulla kuulluksi) täytäntöönpanon näkökulmasta. Monissa sopimusvaltioissa on perustettu yksikkö koordinoimaan sopimuksen täytäntöönpanoa ja lapsia koskevaa politiikkaa. Tällainen yksikkö voi edesauttaa sekä yleistä tavoitetta tehdä lapset näkyvämmiksi hallituksessa että koordinoitua sen varmistamiseksi, että lasten oikeuksia kunnioitetaan koko hallituksen piirissä ja kaikilla hallintotasoilla. Tällaiselle yksikölle tulisi antaa tehtäväksi kehittää kattava lapsia koskeva strategia ja valvoa sen täytäntöönpanoa sekä koordinoita LOS:n nojalla tapahtuvaa raportointia.

YK:n lapsen oikeuksien komitea kehottaa Suomea varmistamaan, että se toteuttaa toimet, joilla luodaan tehokas järjestelmä lapsen oikeuksia koskevien toimintapolitiikkojen koordinoimiseksi kaikkien asianomaisten toimielinten ja laitosten välillä kaikilla tasoilla. Näissä toimissa sopimusvaltiota kehoitetaan varmistamaan, että tälle järjestelmälle annetaan tarvittavat henkilöstö- ja taloudelliset sekä tekniset resurssit kattavien, johdonmukaisten ja yhdenmukaisten lapsen oikeuksia koskevien toimintapolitiikkojen täytäntöön panemiseksi kansallisesti, alueellisesti ja kunnallisesti. (kohta 11)

3) Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanon varmistaminen kaikilla hallinnon tasoilla

Toimenpide-ehdotus

Kansallisen lapsistrategian pohjalta laaditaan tarvittavat kirjaukset maakuntastrategioihin ja kuntastrategioihin. Osaksi lapsistrategiaa sisällytetään toimintasuunnitelma YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomelle antamien päätelmien ja suositusten toimeenpanemiseksi hallinnon kaikilla tasoilla. Myös kansalaisyhteiskunnan rooli lasten oikeuksien toteutumisen seurannassa huomioidaan.

Perustelut

Suomessa on hajautettu lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujärjestelmä. Tällä hetkellä palveluiden järjestämisvastuu on lähes kokonaan kunnilla. Kuntakohtaiset ja alueelliset erot ovat suuria palveluiden saatavuudessa ja laadussa ja siten myös lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisessa. Sote- ja maakuntauudistus siirtää sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuun 18 maakunnalle. Syrjinnän kieltö

ja yhdenvertaisuus edellyttävät, että lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanon ja muiden lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisen seuranta vahvistetaan kaikilla hallinnon tasoilla.

Lapsen oikeuksien komitea korostaa, ettei vallan hajauttaminen hallintoa siirtämällä tai delegoimalla millään tavalla vähennä sopimusvaltion hallituksen suoraa vastuuta täyttää velvollisuutensa kaikkien lainkäyttövaltansa alaisten lasten osalta riippumatta valtion rakenteesta. Valtio on kaikissa olosuhteissa vastuussa LOS:n täysimääräisen täytäntöönpanon takaamisesta kaikilla lainkäyttövaltaansa kuuluvilla alueilla.

Sopimusvaltioiden on aina kaikissa hallinnon hajauttamisprosesseissa varmistettava, että viranomaisilla, joille valtaa on siirretty, on tarvittavat taloudelliset, inhimilliset ja muut voimavarat, jotta ne voivat tehokkaasti täyttää LOS:n täytäntöönpanoon liittyvät tehtävänsä. Sopimusvaltioiden hallitusten on säilytettävä itsellään valtuudet vaatia LOS:n täysimääräistä noudattamista hajautetulta hallinnolta tai paikallisviranomaisilta ja perustettava pysyviä valvontajärjestelmiä sen varmistamiseksi, että LOS:a kunnioitetaan ja sovelletaan kaikkiin niiden lainkäyttövallan alaisiin lapsiin ilman syrjintää. Lisäksi käytössä on oltava takeet, joilla varmistetaan, ettei hajauttaminen tai vallan siirto johda syrjintään siinä, miten eri alueilla asuvat lapset voivat nauttia oikeuksistaan.

Lapsen oikeuksien komitea toteaa, että Suomessa kunnilla on laaja itsehallinto julkisten palvelujen järjestämisessä ja rahoittamisessa, ja on huolestunut siitä, että kunnat saattavat tämän vuoksi myöntää liian vähän resursseja lapsille ja nuorille tarkoitettujen palvelujen järjestämiseen, mikä johtaa alueellisiin ja paikallisiin eroihin lasten palvelujen resursoinnissa. Sopimusvaltiolla on LOS:een perustuva velvollisuus toteuttaa lainkäyttövaltaansa kuuluvien lasten oikeudet, joten komitea pitää valitettavana kattavan kansallisen arvioinnin, dokumentoinnin ja valvonnan puuttumista sopimusvaltiosta, mikä johtaa kansallisen ohjausjärjestelmän heikkouteen.

Komitea suosittelee mm, että sopimusvaltio tarjoaa kunnille riittävät resurssit erityisesti lapsen oikeuksien toteutumisen varmistamiseksi, ottaen huomioon kunkin kunnan käytettävissä olevat resurssit sekä järjestää erikseen kussakin kunnassa lasten tarpeisiin osoitettavien määrärahojen tehokkaan seurannan ja varmistaa määrärahojen asianmukaisen tason; ja ottaa käyttöön lapsibudjetoinnin (talousarvion seurannan lapsen oikeuksien näkökulmasta), tarkoituksena seurata lasten tarpeisiin osoitettavien määrärahojen myöntämistä.

4) Lasten oikeuksien huomioon ottamisen varmistaminen yksityisten toimijoiden toiminnassa

Toimenpide-ehdotukset

1) Varmistetaan lasten ja nuorten oikeuksia koskeva koulutus kaikille lasten kanssa työskenteleville ja heitä koskevia päätöksiä palveluissa tekeville.

2) Varmistetaan lasten ja nuorten palvelujen riittävä viranomaisvalvonta ja sen voimavarat.

Perustelut

Palveluista toteutettu ulkoistaminen sekä palveluiden yksityistäminen ja markkinoistuminen ovat lisänneet yksityisen palveluntuotannon määrää ja osuutta lasten, nuorten ja perheiden palveluissa. Sote-uudistus ja siihen liitetty valinnanvapausmalli tulevat edelleen lisäämään yksityisen palveluntuotannon osuutta.

Lapsen oikeuksien komitea painottaa, että sopimusvaltioilla on oikeudellinen velvollisuus kunnioittaa ja taata yleissopimuksessa määrätyt lasten oikeudet. Tähän kuuluu velvollisuus varmistaa, että myös ei-valtiolliset palveluntarjoajat toimivat LOS:n määräysten mukaisesti, mikä näin luo tällaisille toimijoille välillisiä velvollisuuksia. Komitea painottaa, ettei se, että valtio antaa yksityisen sektorin tarjota palveluja, vastata instituutioiden toiminnasta jne., mitenkään vähennä valtion velvollisuutta taata LOS:n mukaisten kaikkien oikeuksien täysimääräinen tunnustaminen ja toteuttaminen kaikille sen lainkäyttövallan alaisille lapsille.

Lapsen etu on otettava ensisijaisesti huomioon kaikissa lapsia koskevissa toimissa riippumatta siitä, ovatko nämä julkisten vai yksityisten elinten toimia. LOS:n 3 artiklan 3 kohdassa edellytetään, että toimivaltaiset elimet antavat asianmukaisia määräyksiä, jotka koskevat erityisesti terveyttä sekä henkilökunnan määrää ja soveltuvuutta. Tämä edellyttää perusteellisia tarkastuksia, jotta voidaan varmistaa LOS:n noudattaminen. Komitea ehdottaa, että käytössä tulisi olla pysyvä valvontajärjestelmä tai -prosessi, jonka tavoitteena on varmistaa, että kaikki valtiolliset ja ei-valtiolliset palveluntarjoajat kunnioittavat yleissopimusta.

Lapsen oikeuksien komitea suosittelee, että Suomessa elinkeinoelämä noudattaa kansainvälisiä ja kansallisia normeja yritysten sosiaalisesta vastuusta erityisesti lapsen oikeuksien osalta noudattaen muun muassa YK:n elinkeinoelämää ja ihmisoikeuksia koskevaa kehystä (UN Business and Human Rights Framework), jonka ihmisoikeusneuvosto hyväksyi yksimielisesti vuonna 2008 ja jossa määritellään pääpiirteittäin valtioiden velvollisuudesta suojata yritysten tekemiltä ihmisoikeuksien loukkauksilta, yritysten velvollisuudesta kunnioittaa ihmisoikeuksia sekä nykyistä tehokkaammasta oikeussuojakeinojen saavutettavuudesta loukkausten tapahduttua.

5) Lasten hyvinvointia ja lasten oikeuksien toteutumista koskevien tietojen keruu ja analysointi (ml. indikaattorien kehittäminen)

Toimenpide-ehdotukset

1) Huolehditaan siitä, että lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisen seurannassa tarvittavaa indikaattoritietoa tuotetaan koko lapsuus- ja nuoruusiän ajalta. Erityisesti tarvitaan lisää indikaattoreita, jotka kuvaavat alle kouluikäisten lasten hyvinvointia ja oikeuksien toteutumista.

2) Huolehditaan, että haavoittuvassa asemassa olevien lasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumista kuvaavaa tiedontuotantoa (tutkimukset ja selvitykset) lisätään lapsen oikeuksien antamien suositusten mukaisesti.

Perustelut

Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit -hankkeen edistämisestä ovat vastanneet aluksi vuosina 2007–2011 valtioneuvoston lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma ja vuoden 2011 jälkeen lapsiasiavaltuutetun toimisto sekä opetus- ja kulttuuriministeriö. Molempien indikaattorihankkeiden tavoitteena oli kuvata YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaisten oikeuksien toteutumista ja lasten hyvinvoinnin tilaa.

Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit ja niihin liittyvää tietopohjaa on koottu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tilasto- ja indikaattoripankki SOTKANettiin. Lasten hyvinvoinnin kansalliset

indikaattorit on jaoteltu teemoittain ja tiedot on koottu useiden eri tiedontoimittajien tietolähteistä, kuten THL:n tilasto- ja rekisteriaineistoista sekä Kouluterveyskyselystä. THL:n tilasto- ja indikaattoripankki pohjautuu edellä mainittuun aiempaan indikaattoreiden kehitystyöhön.

<https://www.sotkanet.fi/sotkanet/fi/index> THL:n kouluterveyskysely on tärkein indikaattorilähde.

Tarvitaan kuitenkin lisää laadukasta ja monipuolista säännöllisesti kerättyä seurantatietoa alle kouluikäisten lasten hyvinvoinnista ja terveydestä. ChildCare-hanke pyrkii osaltaan vastaamaan näihin tarpeisiin. Tarvitaan myös enemmän kokonaisvaltaisesti lasten ja nuorten ja perheiden hyvinvointia kuvaavia indikaattoreita, sillä päätöksenteon tietopohjana käytettävät indikaattorit ovat pääsääntöisesti asiakkuuksia kuvaavia tai niitä mittaavia. Erityisesti on tarvetta vahvistaa ja lisätä lapsilta ja nuorilta tulevan kokemustiedon asemaa ja käyttöä.

LAPE-ohjelmassa vahvistetaan ja kehitetään päätöksenteon tietoperusteisuutta. Ohjelmassa tavoitteena on kehittää lapsia, nuoria ja perheitä koskevaa tietotuotantoa niin, että lapsen oikeuksien toteutumisesta saadaan tietoa kattavasti. Tavoitteena on myös kehittää tiedon hyödyntämiseen välineitä niin, että kunnissa, maakunnissa ja kansallisissa tehtävissä toimivilla viranomaisilla on käytössä ajantasaista tietoa päätöksenteon tueksi. Tähän sisältyy muun muassa raportoinnin (ml. indikaattorien) kehittäminen yhdessä tiedon käyttäjien kanssa.

Tietoa puuttuu erityisesti pienistä koululaisista ja alle kouluikäisistä lapsista sekä heidän vanhemmistaan sekä erityisryhmiltä, kuten vammaiset lapset, maahanmuuttajataustaiset, saadaan vähän terveyteen, hyvinvointiin ja palveluihin liittyvää tietoa sekä lastensuojelun asiakkaista. Tietopuutteiden lisäksi on tärkeä turvata tiedonkeruun ja -tuotannon jatkuvuus ja varata sille pysyvästi riittävät voimavarat.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan nro 5 tuonut esille, että olennaisena osana lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanoa on riittävien ja luotettavien tietojen kerääminen lapsista ja tiedonkeruun tulee kattaa lapsuusikä 18 ikävuoteen saakka. Sopimusvaltion tulee myös varmistaa indikaattoreiden kansallinen soveltaminen. (kohta 48). Vakaa tietopohja mahdollistaa lapsen oikeuksien siirtämisen käytännön tasolle. Selkeät indikaattorit helpottavat tavoitteiden konkretisoimista ja toimenpiteiden täsmällistä määrittelyä. Indikaattorit ovat myös seurannan työvälineitä.

Komitean mukaan sopimusvaltion tulee tehdä yhteistyötä asianmukaisten tutkimuslaitosten kanssa ja pyrkiä rakentamaan kattava kuva sopimuksen velvoitteiden täytäntöönpanossa saavutetusta edistyksestä tutkimusten avulla. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen määräaikaisraportointi edellyttää yksityiskohtaisia ja eriteltyjä tilasto- ja muita tietoja kaikilta yleissopimuksen kattamilta aloilta. Tehokkaiden tiedonkeruujärjestelmien lisäksi on varmistettava, että kerättyä tietoa myös arvioidaan ja käytetään sopimuksen velvoitteiden täytäntöönpanon arviointiin, ongelmien tunnistamiseen sekä kaikkien lapsia koskevien politiikkojen suunnitteluun. Komitean mukaan tämä edellyttää kaikkiin yleissopimuksen takaamiin oikeuksiin liittyvien indikaattoreiden kehittämistä. (kohta 48).

Sopimusvaltion myös suositellaan ottavan käyttöön vuosittain julkaistavat kattavat raportit, joissa käsitellään lasten oikeuksien tilaa niiden koko lainkäyttöalueella. Komitea kannustaa raporttien julkistamiseen, laajaan levittämiseen sekä niistä käytävään keskusteluun eri yhteyksissä, mm. eduskunnassa. Raportit tulee julkaista myös lapsille ja nuorille ymmärrettävällä tavalla sekä huomioiden myös eri vähemmistöryhmien tarpeet. (kohta 49).

Komitea painottaa, että monissa tapauksissa ainoastaan lapset itse voivat tuoda esille sen, ovatko heidän oikeutensa toteutuneet täysimääräisesti. Tästä syystä lapsilta itseltään saatava informaatio on merkittävässä asemassa selvitetessä, missä määrin lasten oikeudet ovat sopimusvaltiossa toteutuneet. (kohta 50).

Kansallisten indikaattoreiden kehittäminen palvelee YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumisen seurantaan. Indikaattorityön perusteella voidaan myös seurata sitä, miten hallituksen asettamat lasten hyvinvoinnin kehitykselle ovat toteutuneet. Se myös hyödyttää ja tukee maakuntien ja kuntien lasten hyvinvoinnin seurantaan. Lasten hyvinvoinnin indikaattorit myös tehostavat kansainvälisen tutkimustiedon hyödyntämistä sekä auttaa arvioimaan tilastoviranomaisten yhteistyön tarpeet esimerkiksi rekistereiden käyttämisestä. (Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit. Tavoitteena tietoon perustuva lapsipolitiikan johtaminen, Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:3.)

Suomelle annetuista suosituksista: YK:n lapsen oikeuksien komitea on vuonna 2011 Suomelle antamissaan päätelmissä ja suosituksissa kehottanut sopimusvaltiota vahvistamaan yleissopimuksen täytäntöönpanoa koskevaa tilastointijärjestelmää ja tilastollista analysointia. Komitea suosittelee koko maan kattavien tietojen kokoamista ja analysointia kaikista alle 18-vuotiaista henkilöistä yleissopimuksen koko soveltamisalalta. Komitea on kehottanut Suomea erityisesti varmistamaan sellaisten tietojen kokoaminen, joita voidaan käyttää laadittaessa toimintapolitiikkaa ja -ohjelmia, jotka koskevat köyhyyttä, väkivaltaa, vammaisia lapsia, vähemmistö- ja maahanmuuttajataustaisia lapsia sekä perheestään erossa olevia lapsia (kohta 18).

6) Lapsivaikutusten arviointi

Toimenpide-ehdotukset

1) Lapsivaikutusten arvioinnin järjestämiselvöite valtion, kuntien ja maakuntien toiminnassa kirjataan lainsäädäntöön.

2) Lapsivaikutusten arvioinnin toimeenpano kirjataan kansalliseen lapsistrategiaan, maakuntastrategioihin ja kuntastrategioihin.

Perustelut

Lainvalmistelussa lapsivaikutusten arviointi on ollut vähäistä ja silloinkin, kun arviointia on tehty sen tulokset saatettu jättää huomiotta hallituksen päätöksenteossa (esimerkiksi varhaiskasvatusoikeuden rajaaminen ja alkoholilain uudistaminen). Myös kuntien päätöksenteossa lapsivaikutusten arviointi on ollut varsin vähäistä ja satunnaista, mutta mm. järjestöjen toteuttaminen koulutusten seurauksena tietoisuutta ja myös kiinnostusta arvioinnille on. Pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelmaan on kirjattu lapsi- ja perhevaikutusten arvioinnin käyttöönotto. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE-ohjelma) yhtenä tavoitteena on edistää lapsivaikutusten arviointia kuntien, maakuntien ja valtion päätöksenteossa.

Terveydenhuoltolain 11 § edellyttää, että kunta ja sairaanhoitopiiri arvioivat ja ottavat huomioon päätöksenteon ja ratkaisujen valmistelussa tehtävien päätösten ja ratkaisujen vaikutukset väestön terveyteen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Säännös edellyttää myös lapsivaikutusten arviointia lapsiin vaikuttavassa päätöksenteossa. Sote-järjestämislakiesitykseen sisältyvät säännökset vaikutusten arvioinnista kunnissa (7 §) ja maakunnissa (8 §).

Hallintolain 31 §:ssä edellytetään, että viranomaisen on huolehdittava asian riittävästä ja asianmukaisesta selvittämisestä hankkimalla asian ratkaisemiseksi tarpeelliset tiedot sekä selvitykset. Lapsia koskevassa valtiossa, kuntien ja tulevien maakuntien viranomaisten päätöksenteossa päätösten lapsivaikutusten arviointi on tärkeässä roolissa asian riittävässä selvittämisessä.

Lasten ja nuorten kuuleminen on tärkeä osa lapsivaikutusten arviointia. Hallintolain 41 §:n mukaan, jos asian ratkaisulla voi olla huomattava vaikutus muiden kuin asianosaisten elinympäristöön, työnteekoon tai muihin oloihin, viranomaisen tulee varata näille henkilöille mahdollisuus saada tietoja asian käsittelyn lähtökohdista ja tavoitteista sekä lausua mielipiteensä asiasta. Säännös koskee myös lapsia ja nuoria.

Jotta varmistetaan, että lapsiin vaikuttavassa päätöksenteossa arvioidaan lapsen oikeuksien sopimuksessa edellytetyllä tavalla vaikutukset lasten hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen, olisi perusteltua kirjata lakiin velvoite lapsivaikutusten arvioinnin toteuttamiseen valtiossa, kuntien ja maakuntien toiminnassa.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan 1 kappaleen mukaisesti lapsen edun on oltava ensisijainen harkintaperuste lapsia koskevassa päätöksenteossa. Lapsivaikutusten arviointi on väline lapsiryhmää (esim. tietyn koulun lapset) tai lapsiväestöä (esim. kunnan alle kouluikäiset lapset) koskevien lasten etujen arviointiin.

Sen varmistaminen, että lapsen etu otetaan ensisijaisesti huomioon kaikissa lapsia koskevissa toimissa (3 artiklan 1 kohta) ja että yleissopimuksen kaikkia määräyksiä kunnioitetaan lainsäädännön ja politiikkojen suunnittelussa ja toteuttamisessa kaikilla hallintotasoilla, edellyttää jatkuvaa lapsivaikutusten arviointia (jonka avulla voidaan ennustaa kaikkien ehdotettujen lakien, politiikkojen tai määrärahojen vaikutus lapsiin ja heidän oikeuksistaan nauttimiseen) sekä lapsivaikutusten jälkiarviointia (täytäntöönpanon todellisten vaikutusten arviointia).

Tämä prosessi on sisällytettävä hallinnon kaikille tasoille samoin kuin politiikkojen kehittämiseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Hallitusten velvollisuutena on suorittaa sisäistä valvontaa ja arviointia. Komitea kuitenkin katsoo, että myös täytäntöönpanossa saavutetun edistyksen riippumaton valvonta on oleellista esimerkiksi parlamentin valiokuntien, kansalaisjärjestöjen, akateemisten laitosten, ammattijärjestöjen, nuorisoryhmien ja riippumattomien ihmisoikeusinstituutioiden toimesta.

Jokaisen valtiossa tulisi harkita, kuinka se voi varmistaa 3 artiklan 1 kohdan noudattamisen ja tehdä tämän tavalla, joka paremmin edistää lasten ottamista näkyvästi mukaan politiikan suunnitteluun ja heidän oikeuksiensa huomioimista.

7) Lapsibudjetointi, jossa valtiossa, maakunnan tai kunnan talousarviota seurataan lasten oikeuksien toteuttamisen näkökulmasta

Toimenpide-ehdotus

Valtiossa, kuntien ja maakuntien talousarvioissa otetaan käyttöön lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisen seuranta. Asiasta tehdään kirjaukset kansalliseen lapsistrategiaan sekä kunta- ja maakuntastrategioihin.

Perustelut

Lapsibudjetointi on tällä hetkellä vielä vähäistä. ITLA on julkaissut Kuntien budjetointi lapsen oikeuksien näkökulmasta –ohjeistuksen. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman yhteydessä kehitetään ja mallinnetaan lapsibudjetointia.

LAPE-ohjelmassa luodaan välineitä lapsilähtöiseen budjetointiin eli lapsiin kohdistuvien taloudellisten panostusten jäljittämiseen ja talousarviopäätösten lapsivaikutusten arviointiin. Malli luodaan perustuen teolliseen tietoon sekä olemassa oleviin hyviin käytäntöihin. Mallia pilotoidaan kunnissa ja kehitetään sen aikana pilotoinnin yhteydessä toteutettavan arviointitutkimuksen avulla. Tärkein tavoite on lapsibudjetoinnin budjettianalyysin mallin luominen kunnallishallinnon tasolla. Luotua budjettianalyysin mallia lähdetään levittämään ja juurruttamaan kuntiin osana lapsibudjetoinnin kokonaisuutta, jossa myös lasten ja nuorten osallisuus sekä laaja-alaisempi lapsivaikutusten arviointi korostuvat.

Lapsibudjetointi tarkoittaa kunnan, maakunnan tai valtion talousarvion tarkastelemista lapsenoikeusnäkökulmasta ja siinä on kyse sekä lapsiin kohdistuvien määrärahojen seurannasta eli lapsilähtöisestä budjettianalyysistä että talousarviopäätösten lapsivaikutusten arvioinnista. YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan sopimusvaltio tulisi ottaa kaikki lasten oikeudet huomioon talousarvioprosessiensa kaikissa vaiheissa ja kaikissa hallintojärjestelmissään kansallisella ja paikallisella tasolla.

Lapsibudjetointi mahdollistaa seurantatiedon keräämisen lapsiin kohdistuvista määrärahoista ja auttaa hahmottamaan paremmin lapsiin kohdistuvien rahallisten ja reaalisten panostusten, kuten palveluiden, välistä suhdetta. Lapsibudjetointi tuottaa päätöksenteon tueksi tietoa, jonka avulla lapsiin kohdistuvat määrärahat voidaan pidemmällä tähtäimellä kohdentaa sekä oikeudenmukaisesti että mahdollisimman tehokkaasti. Lapsibudjetoinnista saatavaa tietoa on mahdollista hyödyntää myös yksityiskohtaisemmassa kustannus-vaikuttavuuden arvioinnissa ja vaikuttavuustutkimuksessa.

YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan sopimusvaltio on velvollinen ryhtymään talousarvioprosesseissaan toimiin hankkiakseen tuloja ja hallitakseen menoja lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta riittävällä tavalla. Komitean mukaan lasten oikeuksien toteuttamiseen voidaan hankkia riittävät voimavarat monin keinoin, mukaan lukien ottamalla huomioon **yleissopimuksen yleisperiaatteet** ja talousarvioprosessin periaatteet, eli **vaikuttavuus, tehokkuus, oikeudenmukaisuus, läpinäkyvyys ja kestävyys**.

Komitea korostaa myös **tehokkaan koordinoinnin ja yhteistyön merkitystä** alojen, ministeriöiden ja virastojen välillä läpi koko talousarvioprosessin, jotta yleissopimus voidaan täytännönpanna täysimääräisesti.

Talousarviokatsaukset ja talousarvioehdotukset tarjoavat valtioille tehokkaat välineet muuntaa lapsen oikeuksia koskevat sitoumuksensa konkreettisiksi painopisteiksi ja suunnitelmiksi kansallisella ja paikallisella tasolla. Ne myös välittävät oleellista tietoa siitä, kuinka valtio suunnittelee täyttävänsä lasten oikeuksia koskevat velvollisuutensa.

Sopimusvaltio tulisi säännöllisesti valvoa hyväksytyjen talousarvioiden täytäntöönpanoa ja raportoida tästä julkisesti. Komitean mukaan sopimusvaltio on velvollinen perustamaan julkiset vastuumekanismit, joiden ansiosta kansalaisyhteiskunta, mukaan lukien lapset, voi valvoa julkisen varainkäytön tuloksia.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on viimeisimmässä päätelmässään ja suosituksissaan Suomelle kiinnittänyt huomiota siihen, että kunnilla on laaja itsehallinto julkisten palvelujen järjestämisessä ja rahoittamisessa. Komitea oli huolestunut siitä, että jotkin kunnat saattavat tämän vuoksi myöntää liian vähän resursseja lapsille ja nuorille tarkoitettujen palvelujen järjestämiseen, mikä johtaa alueellisiin ja paikallisiin eroihin lasten palvelujen resursoinnissa. (kohta 15).

Komitea on suositellut Suomelle, että sopimusvaltio tarjoaa kunnille riittävät resurssit erityisesti lapsen oikeuksien toteutumisen varmistamiseksi. Komitea myös edellyttää lasten tarpeisiin osoitettavien määrärahojen tehokkaan seurannan kunnassa sekä myös sen varmistamisen, että määrärahat ovat asianmukaisella tasolla. Lapsen oikeuksien komitea suosittelee Suomelle lapsibudjetoinnin käyttöön ottamista. (kohta 16).

8) Lasten oikeuksia koskeva koulutus

Toimenpide-ehdotus

Luodaan osana kansallista lapsistrategiaa kattava suunnitelma lapsen oikeuksien koulutukselle ja sen toteutumisen varmentamiseksi. Lasten oikeuksien koulutus kirjataan maakunta- ja kuntastrategioihin. Varmistetaan, että jokainen lasten kanssa työskentelevä sekä lapsia tai lasten palveluja koskevia päätöksiä valmisteleva tai tekevä on osallistunut lasten oikeuksia koskevaan koulutukseen. Edellä mainituille tahoille suunnatun koulutuksen tulee olla säännöllistä ja järjestelmällistä. Koulutusta ja sen toteutumista tulee myös seurata laadun kehittämiseksi ja varmistamiseksi.

Perustelut

Koulutusta lapsen oikeuksista on järjestetty satunnaisesti valtionhallinnon, tuomioistuinlaitoksen edustajille. UNICEFin lapsiystävällinen kunta –mallissa mukana olevat kunnat ovat sitoutuneet kaksi vuotta kestävään kehittämistyöhön lapsen oikeuksien edistämiseksi kunnan toiminnassa. Ihmisoikeuskeskus on julkaissut selvityksen "Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus Suomessa", jossa tuodaan esille myös YK:n lapsen oikeuksien sopimusta ja siihen liittyvää koulutusta. Ihmisoikeuskasvatukseen on kiinnitetty huomiota myös perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmissa on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksella vahva asema. Myös varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaa lapsen oikeuksien yleissopimus. Myös lasten kanssa toimiville eri alojen ammattilaisille on järjestetty koulutusta lapsen oikeuksista erityisesti järjestöjen toimesta.

Voidaankin todeta, että tietoa lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteista ja niiden sisällöstä eri toimijatahoilla jonkin verran on. Epäselvää on kuitenkin se, miten sopimus realisoituu käytännön työssä. Koulutuksen järjestäminen lapsen oikeuksista ei ole erityisen suunnitelmallista ja jatkuvaa.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 42 artikla edellyttää, että "sopimusvaltiot sitoutuvat saattamaan yleissopimuksen periaatteet ja määräykset yleisesti niin aikuisten kuin lastenkin tietoon tarkoituksenmukaisesti ja aktiivisesti." YK:n lapsen oikeuksien komitea on ehdottanut yleiskommentissaan, että valtiot kehittäisivät kattavan strategian, jolla levitetään tietoa yleissopimuksesta kauttaaltaan koko yhteiskunnassa. Tämän tulisi sisältää tietoa sekä valtiollisista että riippumattomista valvontaan ja täytäntöönpanoon osallistuvista elimistä ja siitä, miten niihin voi ottaa yhteyttä (yleiskommentti nro 5, kohta 67).

YK:n lapsen oikeuksien komitea on korostanut sopimusvaltion velvollisuutta kehittää ja järjestää lapsen oikeuksia koskevaa koulutusta kaikille valtion ja kuntien viranomaisille, oikeuslaitoksen toimijoille sekä kaikille lasten parissa tai heidän puolestaan työskenteleville ammattilaisille. Em. tahoille on myös luotava valmiuksia työskennellä lapsen oikeuksia kunnioittavalla ja vahvistavalla tavalla. (Yleiskommentti nro 5, kohta 53). Tietoisuuden lisäämisen tulisi kattaa kaikki yhteiskunnan sektorit ja tiedon levittäminen ja tietoisuuden lisääminen lapsen oikeuksista on tehokkainta silloin, kun se toteutetaan yhteiskunnallisena muutos-, vuorovaikutus- ja vuoropuheluprosessina (yleiskommentti nro 5, kohta 69).

Lapsen oikeuksiin liittyvän koulutuksen tulee olla järjestelmällistä ja jatkuvaa ja sen tavoitteena on painottaa lapsen asemaa ihmisoikeuksien haltijana sekä lisätä tietoisuutta ja ymmärrystä YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksesta ja kannustaa toimijoita kunnioittamaan sen kaikkia velvoitteita. (Yleiskommentti nro 5, kohta 53).

Komitea edellyttää, että lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten perus- ja täydennyskoulutukseen tulisi liittää lapsen oikeuksia koskevaa koulutusta. Lapsen oikeuksien yleissopimus tulisi ottaa huomioon myös niihin liittyvissä koulutussuunnitelmissa ja toimintaohjeissa.

Ihmisoikeuskoulutuksessa tulisi hyödyntää osallistavia menetelmiä ja ammattilaisille tulisi tarjota taitoja ja näkemyksiä, jotka mahdollistavat heidän kanssakäymisensä lasten ja nuorten kanssa näiden oikeuksia, arvoa ja itsetuntoa kunnioittavalla tavalla. (yleiskommentti nro 5, kohta 69).

Komitea on myös korostanut lasten ja nuorten ihmisoikeuskasvatuksen merkitystä. Sen tulisi sisältyä koulujen opetussuunnitelmiin. Lapsille ja nuorille suunnatun ihmisoikeuskasvatuksen tarkoituksena on lisätä ja edistää tietoisuutta lapsen oikeuksien yleissopimuksesta ja sen sisällöstä. (Yleiskommentti nro 5, kohta 53) Samalla lasten tulisi myös oppia, kuinka ihmisoikeussopimusten velvoitteita käytännössä toteutetaan kotona, koulussa tai yhteisön piirissä. Ihmisoikeuskasvatuksen tulisi olla kattava ja elinikäinen prosessi, joka aloitetaan tarkastelemalla ihmisoikeuksien taustalla olevia arvoja lasten jokapäiväisessä elämässä ja kokemuksissa. (Yleiskommentti nro 1, kohta 15). Tietoa lapsen oikeuksien yleissopimuksesta ja sen edistämisestä tulisi tarjota myös lasten vanhemmille. (Yleiskommentti nro 5, kohta 54)

Komitea on myös esittänyt, että lapsen oikeuksia koskevaa koulutusta on myös seurattava ja arvioitava. Komitean mukaan riittävää ei ole pelkästään yleissopimusta ja sen määräyksiä koskevan tietämyksen arviointi, vaan on arvioitava myös sitä, missä määrin koulutus on edesauttanut sellaisten asenteiden ja käytäntöjen kehittämistä, jotka aktiivisesti edistävät oikeuksista nauttimista lasten parissa. (Yleiskommentti nro 5, kohta 55).

YK:n ihmisoikeussopimusten noudattamista valvovat komiteat ovat esittäneet huolensa ihmisoikeuskasvatuksen puutteista Suomessa. YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli viimeisimmissä päätelmissään (2011) Suomelle, että se lisää lapsen oikeuksiin liittyvää koulutusta lasten puolesta ja lasten parissa työskenteleville ammattiryhmille, erityisesti lainvalvontaviranomaisille, opettajille, terveydenhuoltoalan ammattilaisille, sosiaalityöntekijöille ja sijaishuollon eri muotojen henkilöstölle. (kohta 20) Komitea myös suositteli, että sopimusvaltio tehostaa pyrkimyksiään vahvistaa yleistä tietoisuutta, myös lasten ja vanhempien keskuudessa. (kohta 20.)

YK:n lapsen oikeuksien komitea on ollut kriittinen sen suhteen, ettei Suomen osalta ole tietoa siitä, missä määrin opettajat noudattavat ihmisoikeuskasvatukseen liittyviä velvoitteita. Komitea toi esiin huolensa siitä, etteivät kaikki oppilaat välttämättä saa ihmisoikeuskasvatusta ja ihmisoikeuskasvatuksen sisällyttäminen opetukseen on vieläkin riippuvaista yksittäisen opettajan päätöksestä. Komitea suositteli asian selvittämistä ja sen varmistamista, että kaikki lapset saavat ihmisoikeuksiin liittyvää opetusta ja kasvatusta. YK:n ihmisoikeusneuvoston määräaikaistarkastelussa Suomelle esitettiin myös suositus ihmisoikeuksien lisäämisestä opettajien koulutukseen. (YK:n lapsen oikeuksien komitean päätelmät Suomelle 2005, CRC/C/15/Add.272, kohdat 44, 45)

9) *Yhteistyö kansalaisyhteiskunnan kanssa*

Toimenpide-ehdotus

Kansalliseen lapsistrategiaan kirjataan julkisen vallan yhteistyö kansalaisjärjestöjen kanssa. Järjestöyhteistyö kirjataan myös maakuntastrategioihin ja kuntastrategioihin.

Perustelut

Lapsi- ja nuoris- ja perhejärjestöillä on Suomessa tärkeä rooli lasten ja nuorten oikeuksien edistämässä. Järjestöjen vapaaehtois- ja vertaistoiminta sekä palvelut edistävät lasten ja nuorten oikeuksien toteutumista. Järjestöjen vaikuttamistyön keskeisenä tehtävänä on lasten ja nuorten edistäminen. Järjestöillä on tärkeä merkitys myös lasten ja nuorten oikeuksia koskevan tietoisuuden levittämisessä. Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL) koordinoi OKM:n rahoituksella lasten oikeuksien viestintäverkostoa. LSKL koordinoi myös kansalaisjärjestöjen vaihtoehtoisen määräaikaisraportin valmistelun YK:n lapsen oikeuksien komitealle.

Täytäntöönpano on sopimusvaltion velvollisuus, mutta siihen on osallistettava kaikki yhteiskunnan sektorit, myös lapset itse. Vaikka ainoastaan valtiot ovat yleissopimuksen sopimuspuolia ja siten viime kädessä vastuussa sen noudattamisesta, kaikilla yhteiskunnan toimijoilla, mukaan lukien ammattilaisilla, paikallisyhteisöillä, hallitusten välisillä järjestöillä ja kansalaisjärjestöillä, kansalaisyhteiskunnan järjestöillä sekä yksityisellä yrityssektorilla, on velvollisuuksia lapsen oikeuksien toteuttamisessa. Sopimusvaltion tulisi tästä syystä luoda ympäristö, joka edesauttaa näiden velvollisuuksien täyttämistä. (Yleiskommentti nro 5, kohta 56).

Komitea edellyttää, että sopimusvaltion on tehtävä tiivistä yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa, mutta samalla kunnioitettava niiden autonomiaa. Kansalaisjärjestöillä oli keskeinen rooli yleissopimuksen laatimisessa, ja niiden osallistaminen täytäntöönpanoprosessiin on välttämätöntä (Yleiskommentti nro 5, kohta 58). Komitea on ilmaissut tyytyväisyyttään siihen, että on syntynyt kansalaisjärjestöjen yhteenliittymiä ja liittoutumia, jotka ovat sitoutuneet edistämään, suojelemaan ja valvomaan lasten ihmisoikeuksia. Komitea kehottaa sopimusvaltiota (hallitusta) antamaan niille (määräilemätöntä) tukea ja kehittämään myönteisiä virallisia ja epävirallisia suhteita niihin.

Komitean mukaan lapsen oikeuksien yleissopimuksen lähtökohdista toimivilla kansalaisjärjestöliittymillä on ollut erittäin tervetullut, vahva ja edistävä vaikutus raportointiprosessiin ja komitean muuhun työhön. Komitea korostaa raportointiohjeissaan, että raportin valmistelussa "tulisi kannustaa ja edistää kansalaisten osallistumista ja hallituksen poliitikkojen julkista tarkastelua". (Yleiskommentti nro 5, kohta 59)

10) Lapsiasiavaltuutettu ja maakunnalliset lapsiasiavaltuutetut

Toimenpide-ehdotus

Maakunnallisen lapsiasiavaltuutettutoimintaa kokeillaan osana Lape-ohjelmaa yhdellä tai useammalla alueella ja hyödyntää kokeilusta saatavia kokemuksia jatkovalmistelussa. Maakunnalliset lapsiasiavaltuutetut voisivat sijoittua maakuntien hallinnon yhteyteen. Toisena vaihtoehtona esitetään lapsiasiavaltuutettuja, jotka olisivat lapsiasiavaltuutetun yhteydessä osana oikeusministeriön hallinnonala (alueelliset lapsiasiavaltuutetut). Maakunnallisen lapsiasiavaltuutetun tukena voisi olla **maakunnallinen lapsiasianeuvottelukunta.**

Perustelut

Lastensuojelun Keskusliitto ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto ovat 16.3.2017 tehneet valtioneuvostolle aloitteen maakunnallisten lapsiasiavaltuutettujen perustamisesta. Maakunnallisen lapsiasiavaltuutetun tehtävänä olisi edistää lasten aseman ja oikeuksien huomioon ottamista maakunnan ja kuntien päätöksenteossa ja toiminnassa. Maakunnallisten lapsiasiavaltuutettujen työ linkittyisi vahvasti kansallisen lapsiasiavaltuutetun työhön ja tehtäviin.

Maakunnallisen lapsiasiavaltuutetun tehtävänä olisi yhteistyössä alueella toimivien valtion, maakunnan ja kuntien viranomaisten sekä järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa edistää lapsen edun ja oikeuksien toteutumista.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmalla (LAPE) pyritään vastaamaan lasten ja perheiden palveluiden kehittämisessä ilmenneisiin tarpeisiin sekä vahvistamaan lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvaa toimintakulttuuria päätöksenteossa ja palveluissa. LAPE-ohjelman keskeisenä lähtökohtana on lapsen oikeudet ja lapsen etu.

Perustuslain 22 §:n mukaisesti julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Juuri siitä on mitä suuremmassa määrin kysymys myös sote- ja maakuntauudistuksessa ja lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa. Lasten ja nuorten sote-palveluiden uuden toimintakulttuurin ja -mallin kehittämisen lähtökohta tulee olla perus- ja ihmisoikeuksissa.

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman tavoitteena vuoteen 2019 mennessä on, että kunnat, maakunnat ja valtion viranomaiset ovat saaneet välineet tietoon ja lapsen oikeuksiin perustuvaan päätöksentekoon ja toimintakulttuurin edistämiseen. Uudistuksen tavoitteiden arvioiminen tulee olemaan vaikeaa, jos tavoitteiden sisältöä ja välineitä niiden toteuttamiseksi ei tässä vaiheessa konkretisoida. Epäselväksi on jäänyt, miten maakunnissa ja kunnissa varmistetaan oikeudellinen osaaminen lasten sote-palveluiden osalta. Tähän tarpeeseen vastaisivat maakunnalliset lapsiasiavaltuutetut.

Maakunnallisten lapsiasiavaltuutettujen kytkeminen mukaan LAPE-kärkihankkeeseen olisi lasten oikeuksien toteutumisen kannalta tarkoituksenmukaista. Maakunnallisten lapsiasiavaltuutettujen tarkoituksena olisi edistää ja turvata lasten oikeuksien täytäntöönpanoa maakunnissa ja kunnissa. Maakunnallisilla lapsiasiavaltuutetuilla olisi tärkeä tehtävä lasten oikeuksien edistämässä ja turvaamisessa maakuntien ja kuntien järjestämävastuulla olevissa palveluissa. Sote- ja maakuntaudistuksen jälkeen maakuntien järjestämävastuulle kuuluvat mm. äitiys- ja lastenneuvolat, kouluterveydenhoitajat ja -lääkärit, avoterveydenhuollon palvelut, sairaalapalvelut, suun terveydenhuolto, mielenterveyspalvelut, perhe- ja kasvatuseuvonta, lastensuojelu ja vammaispalvelut. Perheen jälkeen tärkeimpien lasten ja nuorten kasvuympäristöjen – varhaiskasvatuksen, koulutuksen ja vapaa-ajan palveluiden – järjestämävastuu on vastedeskin kunnilla. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kuuluu jatkossa sekä kuntien että maakuntien tehtäviin.

LAPE-ohjelman tavoitteena on tuoda käyttöön lapsivaikutusten arvioinnin sekä välineitä lapsilähtöiseen budjetointiin ja lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja palveluiden seurantaan. Tämän tavoitteen toteutumiseksi maakunnallinen lapsiasiavaltuutettu olisi merkittävä toimija.

Maakunnallisen lapsiasiavaltuutetun tehtäviin kuuluisi:

- 1) arvioida lasten oikeuksien ja edun toteutumista ja seurata lasten ja nuorten elinolosuhteita maakunnassa ja kunnissa;
- 2) seurata maakunnan ja kuntien päätöksentekoa ja toimintaa sekä arvioida niiden vaikutuksia lasten hyvinvointiin ja oikeuksien toteutumiseen;
- 3) aloittein, neuvoin ja ohjein kehittää maakunnan ja kuntien päätöksentekoa ja toimintaa lasta koskevissa asioissa ja edistää lasten oikeuksien ja edun toteutumista maakunnassa ja kunnissa;
- 4) pitää yhteyksiä lapsiin ja nuoriin ja välittää heiltä saamaansa tietoa maakunnan ja kuntien päätöksentekoon;
- 5) kehittää yhteistyömuotoja eri toimijoiden välille;
- 6) vahvistaa lasten oikeuksien edistämisen ja turvaamisen yhteistyötä maakuntatasolla sekä maakunnan ja sen kuntien välillä;
- 7) välittää lapsia ja lasten oikeuksia koskevaa tietoa lapsille ja heidän vanhemmilleen, lasten parissa työskenteleville, viranomaisille sekä muulle väestölle;
- 8) antaa oikeusohjausta sekä -neuvontaa lapsille ja vanhemmille maakuntien ja kuntien vastuulla olevista palveluista ja hyödyntää saatua palautetta palveluiden kehittämisessä ja laadun varmentamisessa sekä
- 9) edistää eri tavoin YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 59–60/1991) toteutumista maakunnan ja kuntien päätöksenteossa ja toiminnassa.

Lisätietoja

Esa Iivonen, johtava asiantuntija
Mannerheimin Lastensuojeluliitto
esa.iivonen@mll.fi
050 411 1562

Kirsi Pollari, erityisasiantuntija
Lastensuojelun Keskusliitto
kirsi.pollari@lskl.fi
050 439 8823